

Naar toekomstbeelden met draagvlak

Hoe zou de land- en tuinbouw er in 2030 uit moeten zien en welke stappen moeten we daarvoor nemen? Deze vragen stonden centraal bij de toekomstverkenningen van de Systeeminnovatieonderzoeksprogramma's. De verkenningen, gehouden met diverse vertegenwoordigers van belangengroepen, leverden interessante toekomstbeelden op waarmee beleid en onderzoek zich kunnen richten op de gewenste toekomst. Ook zijn knelpunten vastgesteld die weggenomen moeten worden om de weg naar de toekomst vrij te maken.

>> Achtergrond

Het uitgangspunt van de toekomstbeelden die in de Systeeminnovatieprogramma's zijn opgesteld is dat de land- en tuinbouw van de toekomst duurzaam is, zowel ecologisch (in relatie tot natuur en milieu), maar ook economisch en sociaal (wat betreft inkomensvorming, inpasbaarheid in het landschap en acceptatie door de maatschappij). De toekomstbeelden die zijn opgesteld geven aan hoe dit alles er uit kan zien.

We kunnen nog zulke goede toekomstbeelden maken, zonder draagvlak komen we nooit bij de gewenste toekomst. Het opstellen van toekomstbeelden is dan ook wat anders dan het doortrekken van trends. Het gaat hier over wensbeelden van mensen en belangengroeperingen, plaatjes van een land- en tuinbouw waarvoor draagvlak bestaat. In de Systeeminnovatieprogramma's hebben daarom vele belanghebbenden uit en rondom de land- en tuinbouw (zogenaamde stakeholders) de afgelopen twee jaar meegedacht over de land- en tuinbouw van één generatie verder (tabel 1).

>> Paradoxe toekomstbeelden?

In het begintraject van de toekomstverkenningen – de interviews met stakeholders – kwamen al snel sterk uiteenlopende visies op de toekomst naar voren. Een aantal geïnterviewden zit vooral op de economische lijn van efficiëntieverbetering, schaalvergroting, hoogtechnologische toepassingen, internationaal georiënteerde en

marktgestuurde ketens met integrale kwaliteitsborging en logistiek excellente prestaties. Anderen zien juist toekomst in een regionale inbedding van de land- en tuinbouw: kleinschaligheid, lokaal georiënteerde ketens en het vervullen van meer functies dan agrarische productie.

Deze twee gewenste toekomstbeelden lijken paradoxaal, maar juist in workshops die later met stakeholders zijn gehouden, bleek een combinatie van beide denklijnen een belangrijke inspiratiebron voor het verbeelden van de toekomst. Met andere woorden: hoe combineren we een efficiënte en effectieve, economisch levensvatbare en concurrerende land- en tuinbouw met kleinschalige productiesystemen die dicht bij de burger en stedeling staan en meerdere functies kunnen vervullen? Een belangrijke achterliggende vraag was op welke wijze de land- en tuinbouw kan inspelen op de behoeften van de markt en samenleving, dit alles ingebed en vormgegeven in het relatief kleinschalige en grotendeels verstedelijkte Nederlandse landschap.

Uit de gesprekken tijdens de workshops over de toekomstrichtingen kristalliseerden zich langzamerhand toekomstbeelden uit voor de land- en tuinbouw verweven in het stedelijk gebied (stadland) en een beeld voor land- en tuinbouw in het landelijk gebied. Of de land- en tuinbouw ooit bij deze toekomstbeelden uitkomt is zeer de vraag. Toch geven de beelden wezenlijke ontwikkelingsrichtingen aan waarvoor draagvlak bestaat.

Tabel 1 Typen activiteiten

Middel	Aantal	Doel
interviews	56	individuele toekomstbeelden en drijfveren formuleren
ontwerpateliers	7	gezamenlijk ontwerpen van toekomstbeelden
innovatiecafés, regionale workshops	4	selectie en uitwerking van innovatieve projecten rondom knelpunten voor systeeminnovaties
wergroepen	18	interactieve uitwerking van innovaties en onderzoek

Tabel 2 Bouwstenen van toekomstbeelden

	Open teelten	Beschermd	Multifunctioneel
Landelijke omgeving	- grootschalig - extensief + onderhoud natuur - intensief, hoogwaardige nieuwe producten	- kas in het water	- natuurgericht - productiegericht / zakelijk - landschappelijk
Rondom de stad	- verweving land- en tuinbouw - beleving, combinatie met andere functies - lokale markten	- kas als markt en ontmoetingsplaats - kas bovenop bebouwing (symbiose van wonen, werken, recreëren, plant en dier) - kas onder bebouwing	- stadsgericht (productie en diensten)

Bouwstenen van toekomstbeelden voor open en beschermde teelten en multifunctionele landbouw in een landelijke en stedelijke omgeving.

Toekomstbeelden land- en tuinbouw in 2030

>> Land- en tuinbouw rondom de stad

In het stedelijke gebied is de land- en tuinbouw in 2030 niet verdwenen, maar juist geïntegreerd. In de 'ringen' rondom de stad van afnemende stedelijke verdichting vervult de landbouw verschillende functies. In de binnenste ringen staat beleving centraal: veehouderij en land- en tuinbouw in combinatie met zorg, kinderopvang, educatie, 'pick and pay'-boomgaarden, ontmoetingscentra onder glas, architectonische kassen etc. Het zijn nieuwe vormen van bedrijfsvoering, waarbij de landbouw deels een andere functie heeft en productie niet de belangrijkste of

enige drijfveer is voor inkomensvorming en bedrijfsvoering. In de buitenste ringen is ruimte voor productie gericht op specifieke markten in het stedelijke gebied, verse speciaalproducten (zuivel) en grootschalige productie voor markten elders (internationaal). De land- en tuinbouw kan op deze wijze voorzien in verschillende maatschappelijke behoeften. Het vervult hier de functie van 'etalage' en het brengt consumptie en productie dicht bij elkaar, waardoor ook de sociale betrokkenheid bij voedsel vergroot wordt. De kwaliteit van wonen verbetert aanmerkelijk (groen) en ten slotte vervult de landbouw een rol in zorg, educatie, recreatie (water) en energie.

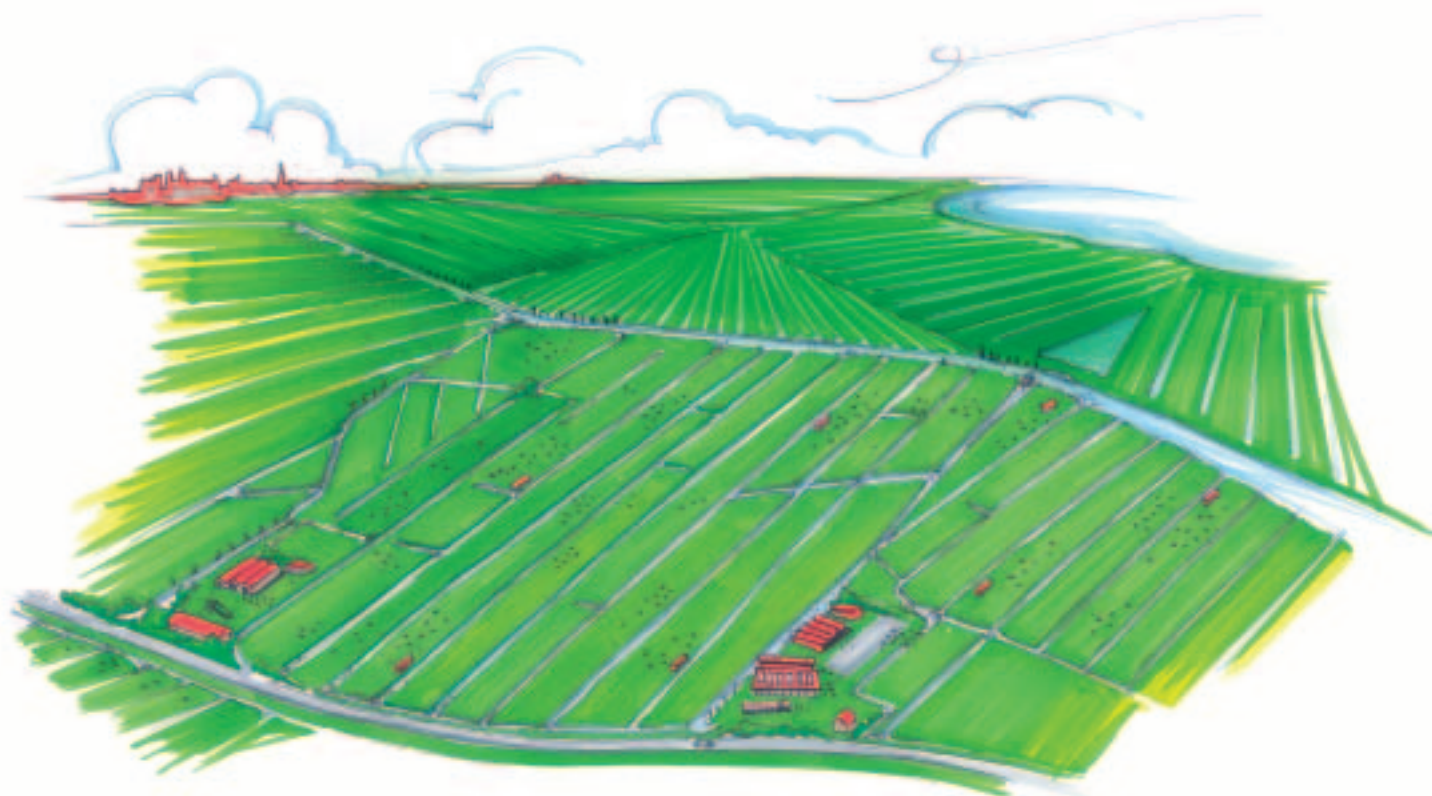

Toekomstbeeld land- en tuinbouw rondom de stad met vier ringen van afnemende stedelijke verdichting. (Illustratie JAM Visueeldenken.com)

Tabel 3 Transitiepunten

Thema	Transitiepunt	Oplossingsrichtingen
Ecologie, milieu & techniek	<ul style="list-style-type: none"> - huidige bedrijven voldoen niet aan milieueisen - te grote afhankelijkheid van niet-duurzame energie - traditionele laagsalderende gewassen 	<ul style="list-style-type: none"> - minimale emissies naar omgeving en duurzaam bodembeheer - nieuwe betaalbare vormen van duurzame energie - nieuwe, hoogwaardige gewassen (modificatie)
Planologie	<ul style="list-style-type: none"> - niet afgestemd op multifunctioneel ruimtegebruik - inrichting landbouwbedrijven niet afgestemd op beleving burgers 	<ul style="list-style-type: none"> - ontwikkelingsplanologie (dynamisch en interactief) - belevingswaarde door vormgeving van agrarische bedrijven en activiteiten
Economie & bedrijf	<ul style="list-style-type: none"> - gebrek aan inspirerende samenwerkingsvormen (bedrijven en partners) - gebrek aan kennis en vaardigheden van niet-productiezaken - géén adequate financiering van collectieve goederen als natuur en landschap 	<ul style="list-style-type: none"> - nieuwe samenwerkingsvormen van ondernemers - kennis en competenties voor nieuwe bedrijfsvormen - financiering stadslandbouw, betalingsmechanismen voor diverse diensten
Markt & logistiek	<ul style="list-style-type: none"> - 'gebrek' aan afstemming tussen productie en consument 	<ul style="list-style-type: none"> - korte, efficiënte lijnen tussen productie en consumptie - vraaggestuurde productieprocessen - slimme distributiesystemen

Transitiepunten, gegroepeerd naar thema, en de daarbij geformuleerde oplossingsrichtingen voor de land- en tuinbouw. Transitiepunten zijn knelpunten die opgelost moeten worden om de weg naar de gewenste toekomst vrij te maken.

Toekomstbeeld van productiegericht bedrijf in het westelijk veenweidegebied. (Illustratie JAM Visueeldenken.com)

Illustratie Mecanoo

>> Land- en tuinbouw in het landelijk gebied

In 2030 komen in het landelijke gebied grootschalige land- en tuinbouwbedrijven voor die hoogwaardige producten voor diverse markten produceren. Op (clusters van) dergelijke bedrijven draagt de grootschalige, intensieve productie (plantaardig en dierlijk) bij aan de financiering van bedrijfsonderdelen met economisch minder sterke functies, zoals extensieve landbouw, natuur- en waterbeheer, recreatie etc. In dergelijke clusters werken individuele ondernemers samen en geven ze door specialisatie inhoud aan multifunctionaliteit.

Op het regiobedrijf is een kwart van de grond bestemd voor (intensieve) productie en driekwart voor (extensieve) natuurlandbouw. Het productiedeel is kennisintensief; er worden voedingsgewassen geteeld en gewassen die als grondstof dienen voor bijv. medicijnen en cosmetica. In dit beeld vervult de land- en tuinbouw diverse functies. Zo voorziet ze in economische vitaliteit van het platteland via hoogwaardige agrarische producten en grondstoffen voor nieuwe producten met hoge toegevoegde waarde. Daarnaast heeft de land- en tuinbouw een belangrijke functie in de verzorging van natuur en landschap, biedt ze recreatieve mogelijkheden en vervult ze een rol in energieproductie en waterberging.

>> Transitiepunten

De land- en tuinbouw heeft de afgelopen jaren een grote ontwikkeling doorgemaakt en veel bereikt op het gebied van productiviteit, kostprijsbeheersing en vermindering van de milieubelasting. Maar in de discussies met stakeholders werd duidelijk dat we de opgestelde toekomstbeelden niet kunnen realiseren door verdere optimalisatie van de huidige land- en tuinbouwbedrijven. Wat er moet gebeuren is antwoorden zoeken voor alle knelpunten die de weg naar de toekomst blokkeren, de zogenoemde transitiepunten (tabel 3).

Met een flinke dosis creativiteit, domeinkennis en ervaring zijn in de toekomstverkenningen oplossingsrichtingen bedacht voor een groot aantal transitiepunten. Met de stakeholders zijn de beste ideeën geselecteerd in innovatiecafés en (regionale) workshops en vervolgens uitgewerkt tot projecten.

>> Interactie en dialoog

Het proces van intensieve dialoog met stakeholders heeft draagvlak gecreëerd. Niet alleen staan ze achter de geschetste toekomstbeelden, ook zijn ze er daadwerkelijk mee aan de slag gegaan door deelname in innovatieprojecten die transitiepunten aanpakken.

>> Lopende innovatieprojecten

Een opvallende overeenkomst in alle toekomstbeelden is dat ze ervan uitgaan dat alle huidige ecologisch en milieutechnisch duurzaamheidsknelpunten in 2030 zijn opgelost. Zover zijn we nog lang niet. In een workshop specifiek voor projectideeën voor de open teelten kwamen de duurzaamheidsaspecten en –problemen prominent naar voren. Om de problemen met duurzaamheid aan te pakken zijn drie projecten geformuleerd: 'Topsoil+' (voor verbetering van de bodemkwaliteit), 'Nutriënten waterproof' (voor een minimale emissie van nutriënten) en 'De smaak van morgen' (voor een minimaal pesticidengebruik). De projecten worden gezamenlijk uitgevoerd door de twee onderzoeksprogramma's voor systeeminnovaties in geïntegreerde open en biologische open teelten.

Voor de beschermde teelten is via een innovatiecafé met alle belanghebbenden gewerkt aan het opstellen van projecten die aansluiten bij de geïdentificeerde transitiepunten en toekomstbeelden. Een aantal innovatieprojecten richt zich op intensivering van de teelt en het ruimtegebruik van de gangbare glastuinbouw in het stedelijk gebied

(projecten voor milieu, energie, kas in de stad). Omdat in de toekomst ook vraag zal zijn naar biologisch geteelde producten worden in twee projecten enkele innovatielijnen uitgezet voor de biologische beschermde teelt. Ten slotte zijn er projecten gericht op automatisering, de beleidsmatige ruimte voor innovaties en de koppeling van champignon-teelt aan glastuinbouw.

Het systeeminnovatieprogramma voor multifunctionele bedrijfssystemen stapte in het regionale spoor. Dit omdat bijvoorbeeld de vraag naar natuur, recreatie of waterberging (groene- en blauwe diensten) een sterk regionale invulling kent. Voor twee pilotgebieden (een deel van

een reconstructiegebied, het Maashorstgebied in Oost Brabant en het veenweidegebied bij Reewijk) zijn gebiedspecifieke toekomstbeelden opgesteld. In workshops werden met de ondernemers en actoren in het gebied concrete projecten uitgewerkt die kunnen helpen de meest gewenste toekomstbeelden te realiseren (zie p. 20 'Innovatie experimenten voor een multifunctionele groene ruimte').

>> **Meer informatie**

De drie rapporten over de toekomstverkenningen voor de open en beschermde teelten en de multifunctionele bedrijfssystemen zijn te downloaden van www.syscope.nl.